

Alceste a libikókán

A Mizantróp Kaposváron

Mizantróp – azaz "embergyűlölő". Pontosan fedi-e a magyar szóösszetétel a görög eredetű, a Molière-darab hol így hol úgy feltüntetett címeiként? Gyűlöletről van szó? Nem inkább megvetésről? Ez utóbbi olyan szó, amely már – elvben – erkölcsi mozzanatot hordoz. Alceste, ez a gondolkodó értelmiségi férfiú a tizenhetedik század közepén Párizsban és azóta, a világ sok helyén, háromszázhuszonhat éven keresztül nyilatkozik koráról és kortársairól kétségbeesetten, keserűen, megvetően – és mindig, de mindig találóan. Ha van még valaki, aki a tudomány a technika mellett az emberi lélekben is hasonló, haladványszerű állandó eldöntést próbál észlelni, gondolkozzon el többszáz, sőt ezer éves művek kínos aktualitásán.

Molière legragyogóbb. színpadi művéről, gondolatok, eszmék, érzelmek, emberi kapcsolatszövedékek e rendkívüli tárházáról rengeteget elmondtak már elemzők, monográfusok és – legfőként – a színpadraállítások. A kulcsszó: Alceste. Minden a köré rendeződik, ki ő. Ha lángelkű forradalmár: akkor az határozza meg a körülötte lévőket, ha paranoiás, tévképzetes ámokfutó, akkor ez a körülmény fogja minősíteni (inkább pozitívan) a többieket. Olyan libikóka ez, melyen Alceste egyensúlyoz ki egymaga még vagy hat másik figurát, s a történés maga, hogy előbb-utóbb megbomlik ez az egyensúly. De általában – egy ideig mindenképp – Alceste egymaga megbírja a kompániát, azaz az iránta, s túlzóan következetes igazmondó szándékai iránti rokonszenvünk azonos mértékű a környezetét illető viszolygással.

Ascher Tamás rendezésének egyetlen – ám lényegi – s ezzel színpadilag mindent eldöntő "hiányossága", hogy nincs meg az a kitarított, kimerevített pillanat, mikor Alceste-nek igaza lehetne. Mikor is komolyan vennénk egyetlen szavát, mikor magunkba néznénk a hatására. Soha egyetlen pillanatra sem nyomja föl könnyűnek találtatott barátait a libikókán, soha egyetlen pillanatra sem érezheti (erkölcsi) ereje diadalát. A Lukács Andor megformálta Alceste (és ez egyáltalán nem a színész elégettség-kiszolgáltatottság megmutatására felszerelkezett gazdag eszköztárából következik) snassz, pitiáner, hőzöngő, jelentéktelen, szánalmas senkiházi. Nem érdekes, mit mond, miáltal az sem lesz érdekes kinek mondja. Ez a minden ízében maira hangszerelt előadás Alceste-t egykor (ellenzéki?) elveivel talán karizmatikus, mára a hatalomból balekmódra kiszorult humanértelmiséginek mutatja – megtűzdelve "szórazokozott professzor" attribútumokkal. Érdekeseket gondol, jól fogalmaz, szellemesen frappíroz – ezzel valaha szerzett némi hírnevet, fölényt jobbféle belvárosi értelmiségi kocsmákban – hiszen ezért követi, óvja őt még mindig fiatalabb barátja, Philinte, s bálványozza az örök – könyvtárfolyosón beszélgető, szemüveges-loncsos szoknyás, vénlányság felé füstölt-aszalt nőitípus (Nagy Mária megformálásában tüneményesen tanulmányozott) képviselőjeként Eliante. S talán még e régebbi hírnév, ismertség alapján fordul hozzá kritikáért Oronte a költő: hiszen bizonyos helyzetekben a kívülmáradságnak is marad egy kis vonzereje, sokakat csábít, ha a magányos pártatlanok rokonszenvét is bírják álcázott karrier-ügyleteikhez. Mindettől azonban még nem válik Grál-lovaggá, szílmalmokkal csatázó mégishőssé – és Ascher ezért tesz meg mindent. Alceste lyukas-zsebű, ápolatlan, a jogos felbőszülésben is szemüvege után tapogatózó figura, aki akkor is nevetséges, ha éppen éleslátóan elemez folyamatokat, jelenségeket. Egy közülünk – mondja meglepő didaktikussággal a rendező, mikor a darab kezdetekor a nézőtérre ülteti be.

Ilyen módon az sem tűnik fel különleges szerencsétlenségnek, hogy Alceste érdemtelen nőbe van belehabarodva. Egy ilyen szerencsétlen flótás, nem is csoda. Az

ellentétek ugyanis vonzzák egymást: egy flegma, sokat próbált, enyhe kávéfőzőnői reminiscenciákat ébresztő bombázóba szeret bele szegény feje. Csinos, okos, ravasz, önálló, közönséges, primitíven raffinált nőbe – aki talán valamelyik nemzetközi kozmetikai cég itteni ügynökeként lesz talpraesett üzletasszony. Azért merek ilyen foglalkozásokat a szereplőkbe belélelni, mert Ascher hátborzongató hitelességgel idéz fel ismerős helyeket, hangulatokat, figurákat. Sokszorosán leválasztott, mondjuk Andrassy úti nagypolgári lakásmaradványt, lelakottat, régenfestettet, mintáscsompós fürdőszobával, lichthoffal, roszsul beszerelt fűtés-csővekkal; "éppen felugró" haverokat, egy ideig itt lakó, az eseményekbe nem avatkozó, mégis bevont ismerőst (*Törköly Levente* frontírköpenyes, kötöttsapkás albérlő-rokon-ismerős-inas sűrítménye régi jó magyar filmek hangulatát is fölélesztette); "motoros-futárt", bőverállos, motoros hírhozót; butikdivatú, eperszín selyemzakós, lófarkas yuppie-gyerekeket (Kelemen József, Szalma Tamás); parvenü, öregedő félbundás barátnőt (Molnár Piroska): mindent halálpontosan, lélegzetelállító otthonossággal, a hatosvillamos közelségét sejtető egyre erősödő városbúzzel-zajjal.

Tökéletes, példaszzerű, svájcióra precizitású előadás. Ha akarom, önmagában, az egész előadással jelez Ascher: nincs még tévelygő hős sem, nincs cél, nincs érték, pörölni sincs miért, kivonulni sincs hová. Az ostorzott bűn, rosszaság, hazugság, színlelés, törleszkedés mélyfeketéje is lemoshatatlan mocsok-szürke csupán. De mégis, a káprázatosan egybeilleszkedő játék-díszlet-ruha-gesztus-hang-elemek a jól mondható, laza keserű Petri-szöveg (melyben természetesen és a túlerőltető naprakészség legkisebb nyomának eltüntetése végett még a "király" és "udvar" szavak is nyugodtan bennmaradhattak) ellenére hiányzik az a többlet, ami által Alceste azt mondhatja, amit mond, ha féltésből, féltékenységből, kisebbségéből, kisebbségéből s összeférhetetlenségtől vezetve is. Alceste valaki, mint ahogy Céliméne is az, esendő gyarlóságában. "Bűne a koré, mely szülte őt" – legyint rá madáchi módon Ascher, mikor a kitérő *Börcsök Enikővel* előállítja a dögös cuccokban élvezkedő pesti szalon tulajdonosnét. Vagy, a kor már annyira elsivárosult, hogy már a bűn szó is megnevesítené törpeségét? A habzó száju, prófétáló igazmondók szomorú devianciája mégcsak nem is figyelmet érdemlő különösség.

Tökéletesen dokumentált vélemény. Nagyszerű házidolgozat a "lelkünkre így ül ez a kor" című tantárgyból. És mégis. Utólag derül ki, kikerülve immár a félelmetesen találó részletek bűnköréből, hogy a számtalan átjárás lehetőség fontosabb részei elé Ascher drótkadályokat állított. Közénk ül Alceste, de az arcunkba már nem vágja kéretlen, bennünket jellemző igazságait. Megtartja őket az önportréhoz, bennünket pedig morális megváltatlanságra ítéli.

BUDAI KATALIN

Szűrőpróba

avagy az ámulás édességessége. Kezdetben volt néhány könyv, melyet a főszerkesztő szelíd, ám ellentmondást nem tűrő utasítására olvasni kezdtem. Beosztottnak sorsa ez, olvas, ír, olvas és megint csak ír. Azután kész a cikk, leadja, letudja, a főszerkesztő is megnyugszik, mindenkinek nagyon jó. Már épp emelkedtem volna, hogy a szövegformálás gyötrelmei felé vezéreljem elmémet és kezem, amikor kisebbik lányom, a Judit játszani hívott. Szombat délután családos ember játszik a kisebbik gyermekével. Játsoztunk. Mindenféle ostobaságot. S akkor, mint derűs égből